

La reina Maria, dona d'Alfons V el Magnànim. Vida i obra de govern (1401-1458)*

MONTSERRAT TOLDRÀ PARÉS

La meua tesi tracta de la reina Maria, l'esposa d'Alfons V, dit el Magnànim, rei d'Aragó, un sobirà renaixentista que va conquerir Nàpols i va estar absent dels seus regnes hispans durant trenta anys. La reina va governar els territoris de la Corona d'Aragó com a lloctinent general. L'època estudiada va del 1401 al 1458, els anys del naixement de Maria i de la seva mort.

Objectius, metodologia, arxius

L'objectiu principal era fer una biografia de Maria com a reina i lloctinent general sense oblidar el context històric i familiar que va condicionar la seva vida.

He ressaltat el paper d'una reina consort, però amb gran poder, com a paradigma de l'excel·lència en l'exercici del govern.

Les aportacions de la tesi són la gran quantitat de documentació inèdita, l'anàlisi del context històric, en què destaca la varietat d'as-

* Tesi doctoral dirigida per la professora Maria dels Àngels Pérez Samper i llegida a la Facultat d'Història de la Universitat de Barcelona el dia 12 de desembre de 2013, davant del tribunal integrat pels professors Jaume Dantí Riu, Isabel Morant i Ofelia Rey. Va rebre la qualificació d'excel·lent *Cum Laude*.

sumptes tractats, públics i privats, i la nova interpretació dels fets investigats des d'una perspectiva femenina.

Com que es tracta, principalment, d'una biografia, el mètode cronològic ha estat el fil conductor de tota la recerca. Es va desgranant la vida de la reina des del seu naixement fins a la seva mort. A partir de l'any 1416, en les notes a peu de pàgina de la tesi he fet constar la data i el lloc on es trobava la reina, de tal manera que podem conèixer en qualsevol moment els seus moviments o itineraris. Maria s'havia de desplaçar pels territoris d'Aragó, València i el Principat de Catalunya. També anava algunes vegades a Castella per a les negociacions de pau.

La transcripció de documents originals o registrats, de vegades de lectura complicada i difícil, i la seva interpretació han estat les tasques més costoses. Alguns estan redactats en català, per a Catalunya, València, Mallorca i Nàpols, i altres en castellà si eren enviats a Aragó o a Castella, però cal destacar que són en català i en castellà del segle xv. Ha estat un repte transcriure i traduir, amb l'ajuda del professor Àngel de Paz Fernández, alguns documents en llatí, en especial cinc grans pergamins: una butlla del papa Eugeni IV del monestir de la Santíssima Trinitat de València; un privilegi del rei Alfons i una procuració de la reina Maria, del mateix monestir; un privilegi de la reina del monestir de la Vall d'Hebron de Barcelona, i una sentència de la reina sobre la llegítima de la monja Elionor Requesens, del monestir de Sant Pere de les Puel·les de Barcelona.

Tots els documents transcrits a la tesi han estat interpretats i espero que els comentaris hagin esdevingut hipòtesis plausibles. Si més no, cada historiador dóna la seva versió dels fets investigats. Espero que la meua hagi estat encertada.

Els documents consultats procedeixen bàsicament de 15 arxius. Amb algunes excepcions, són inèdits. L'Arxiu de la Corona d'Aragó guarda 300 registres de la cancelleria de la reina amb milers de documents, a més de lletres reials, llibres del Mestre Racional, processos de les Corts i d'altres. De l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, he consultat alguns manuscrits i les lletres reials, entre d'altres. De l'Arxiu

del Regne de València, els registres del Mestre Racional i de la Cancelleria Reial, on es conserven el testament de la reina i l'inventari dels seus béns, que en morir es van vendre per pagar els llegats. Del monestir de la Santíssima Trinitat de València, he consultat una butlla del papa i privilegis, entre d'altres documents. De l'Arxiu de l'Ajuntament de València, el *Manual de Consells...* (on es troba una treva amb Castella). De l'Arxiu de la Catedral de València, els pergamins i les cartes reials. De l'Arxiu Diocesà de l'Arquebisbat de Barcelona, un pergami. Dels Arxius de la Catedral de Barcelona, de l'Arxidiocesà i de l'Històric de Tarragona, l'Històric de Tortosa i l'Històric de Vilafranca del Penedès, les cartes reials. Del monestir de Sant Pere de les Puel·les de Barcelona, un pergami.

I finalment, de l'Arxiu General de Simancas, he consultat la secció Diversos de Castilla, on es troba la renúncia de Maria al ducat de Villena, i la secció del Patronato Real, on hi ha diverses procuracions per jurar a les Corts a Maria com a primogènita del rei de Castella, després del seu naixement, de 1401-1402. També hi ha una còpia de la butlla del papa Eugeni IV en la qual va legitimar Ferran, el fill bastard d'Alfons, i uns juraments de la treva d'Almajano.

He consultat tota mena de documents que he considerat interessants, sobretot la correspondència de la reina enviada als seus oficials i a autoritats locals, familiars, amistats i clergat, i els processos de les Corts catalanes, a més de nomenaments de la lloctinència, ordres, memorials, crides, convocatòries de Corts, treves, salconduits i molts altres.

La informació continguda en els processos de les deu Corts catalanes que la reina va presidir té un gran interès per conèixer els esdeveniments socials, polítics i fins i tot personals de la reina, com van ser els seus problemes de salut, perquè, si no podia presidir les Corts per malaltia, cosa que passava sovint, els seus metges havien de presentar un certificat i una comissió dels estaments de les Corts l'havia de visitar per comprovar que certament estava malalta.

Fonts publicades, bibliografia

El rei Alfons ha estat molt més estudiat que la reina Maria. Va tenir cronistes: Lorenzo Valla, Antonio Beccadelli i Giovanni Pontano, i molt bona fama a la Itàlia del Renaixement.

Sobre la reina Maria, trobem notícies escadusseres a les cròniques castellanques de López de Ayala i García de Santa María i als dietaris catalans de la Generalitat de Catalunya, del Consell de Cent de Barcelona i del capellà valencià d'Alfons, Melcior Miralles. Cal destacar l'historiador Jerónimo Zurita i la valuosa informació que dona sobre el regnat d'Alfons i Maria en els *Anales de la Corona de Aragón*.

Entre els historiadors més recents, he consultat Jaume Vicens Vives, Luis Suárez Fernández i Alan Ryder, entre d'altres detallats en la bibliografia de la tesi.

D'obres monogràfiques sobre la reina, només n'he trobat tres: la breu i elogiosa de Giménez Soler, publicada el 1901; la ben documentada i més extensa de Ferran Soldevila, de 1928, i la de Francisca Hernández-León, una tesi dels anys 1940, publicada el 1957, que recull informació dels dos autors anteriors i aporta comentaris sobre la cort de la reina i les seves lloctinències.

Imatges

Maria no va tenir cap pintor que li fes un retrat fidedigne com va ser el cas del seu marit. Una imatge que representa la reina asseguda amb un llibre d'oracions a la mà i que potser podria ser un retrat es troba en el *Llibre dels privilegis i ordinacions del Gremi d'Hortolans de Sant Antoni de Barcelona* (Fons gremial, 2B-2.I, f. 18v). Possiblement, només és un dibuix idealitzat. L'autor és desconegut. Una altra representació és una bella miniatura del llibre sobre els Usatges de Barcelona, *In usatica Barcinone commentaria*, ms. 242. Les dues imatges es troben a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. La reina esta asseguda dalt d'un

setial esglaonat i porta una espasa, senyal de la justícia. Als seus peus s'asseuen els consellers de Barcelona. Potser també es tracta d'un retrat imaginari. S'atribueix a Bernat Martorell o al seu taller. Una altra miniatura es troba en un saltiri i llibre d'hores d'Alfons (British Library, Londres, ms. Add. 2892, f. 281v) i hi apareixen els dos esposos en una missa a la capella reial. Maria va acompanyada de les seves donzelles. L'escena és imaginària, ja que quan es va pintar el rei era a Nàpols i Maria a València. L'autor és Leonardo Crespí.

Els retrats d'Alfons són una altra història. Els artistes italians van fer uns retrats realistes del rei, magnífics. Hi trobem Alfons representat de perfil o de tres quarts, esculpit en marbre com un emperador romà, pintat o dibuixat per Mino da Fiésole, Pisanello i d'altres. Tots són molt realistes i el representen afaitat i amb nas aguilenc.

Queden reflectides en les imatges dues persones i dos mons ben diferents. Del rei Alfons, en sabem molt: va tenir cronistes, escultors i pintors al seu servei. Maria no va tenir, que se sàpiga, ni cronistes ni cap pintor destacat que la retratés.

El context històric

La reina va viure en un temps de crisi i de transició, a les acaballes de l'edat mitjana i els inicis del Renaixement. Temps complexos i conflictius, de grans canvis, a Europa i als territoris hispans: de guerres, bandositats nobiliàries, conflictes religiosos i revoltes camperoles, entre d'altres.

El primer capítol de la tesi està dedicat, en especial, a les dones i el pensament misogin reflectit en la literatura del segle xv. He estudiat alguns textos de Francesc Eiximenis (*Lo libre de les dones*), sant Vicent Ferrer (*Sermons*) i de qui va ser metge de la reina l'últim any de la seva vida, a València, Jaume Roig, el més misogin de tots ells (*Espill o libre de les dones*). Consideraven les dones inferiors als homes, vanitoses, enganyoses, inconstants.

Com a contraposició a la misogínia literària d'alguns autors, els poetes cortesans cantaven meravelles de les reines, les comtesses i els no-

bles. De la reina Maria, en ressaltaven la bondat i també la tristesa (*Cancionero de Estúñiga*: Carvajal; Juan Tapia, Santa Fe).

Al llarg de la investigació he destacat la xarxa de relacions femenines que mantenia la reina, reflectida en la seva correspondència: reines, princeses, comtesses, nobles, donzelles, abadesses, monges i beguines, la majoria d'un elevat estatus social. D'altra banda, també he investigat la relació de la reina amb altres dones d'extracció més popular: viudes, serventes, esclaves, brodadores, tapisseres, parteres, remeieres, pobres, prostitutes... Les primeres gaudien de força poder i llibertat d'actuació, malgrat que algunes rebien maltractaments del marit o dels fills i demanaven l'ajuda de la reina. Les segones eren més febles. Maria les defensava i les ajudava, però exigia una conducta correcta. Perseguia els alcavots i la prostitució. A les religioses els exigia vida exemplar, complir les regles i evitar els escàndols i la relaxació de costums. A les donzelles de la seva cort, com si fos una mare les educava i els buscava un marit adequat al seu rang; els donava un dot, però no els obligava a casar-se ni a acceptar un marit que no els agradés. Podien elegir lliurement el seu estat. Era una dona liberal en aquest sentit.

El context familiar: Els Trastàmara

El context familiar és molt important en aquesta investigació, ja que Maria es va casar amb el seu cosí germà, Alfons. Maria era la primogènita del rei Enric III de Castella, de la família Trastàmara, i de Caterina de Lancaster, néta del rei d'Anglaterra, Eduard III. Va néixer el 14 de novembre de 1401 a l'alcàsser de Segòvia. Maria va tenir dos germans, Caterina i Joan II, rei de Castella en morir el seu pare a partir de 1406, sota la regència de la seva mare Caterina i del seu oncle Ferran.

Alfons era fill de Ferran d'Antequera, germà del rei Enric III. Va néixer, segons sembla, el 1396. Els dos cosins, Alfons i Maria, van ser promesos en matrimoni pels seus pares de molt petits.

Ferran es va convertir en rei a Casp, elegit per una comissió de nou representants de les Corts de la Corona d'Aragó el 29 de juny de 1412.

El compromís matrimonial es va mantenir. Alfons, amb 19 anys, i Maria, abans de complir els 14, es van casar el 12 de juny de 1415, a València. Alfons va esdevenir rei en morir el seu pare l'any següent, el 2 d'abril de 1416.

Les dues famílies Trastàmara —la del rei Joan II de Castella, germà de Maria, i la del rei Alfons V d'Aragó, el seu espòs— van mantenir una relació conflictiva durant anys que disgustava molt la reina Maria. Ella intentava sempre conciliar. Alfons tenia sis germans: Joan (que va esdevenir rei de Navarra en casar-se amb la reina Blanca), els infants Enric, Pere, Sanç, Maria i Elionor, amb moltes propietats i rendes a Castella, herència de la seva rica mare, i Elionor d'Alburquerque. Va ser una època de revoltes nobiliàries atacades per la cobdícia d'Álvaro de Luna, favorit del rei Joan II, i d'altres grans i ambiciosos senyors feudals. Hi va haver diverses guerres entre els dos regnes. Maria actuava de mitjancera entre ambdues parts. Aconseguia que es fessin treves de tres o cinc anys entre Castella i Aragó (1425-1427, pactes de Toro i de Valladolid, i 1429-1430, treva d'Almajano; pròrroga a Sòria, 1435). En una ocasió va fer plantar una tenda enmig del que havia de ser el camp de batalla, prop de Cogolludo (Guadalajara), el dia 2 de juliol de 1429, i es va posar a parlamentar amb Álvaro de Luna i altres senyors castellans. Les tropes es van haver de retirar. Els reis i els grans nobles acceptaven les seves condicions. Era l'únic àrbitre que respectaven. Fins i tot va intervenir per conciliar el rei Joan de Navarra i el seu fill Carles, príncep de Viana. Coratge i equitat no li'n mancaven, a Maria.

El govern de la reina

Com a lloctinent general era l'*alter nos* del rei. Tenia tots els poders delegats: el mer i mixt imperi, la jurisdicció civil i criminal... Decretava, manava, jutjava, nomenava, comprava, alienava, negociava, acordava... En resum, actuava com a reina autèntica de la Corona d'Aragó.

El rei Alfons, des de Nàpols, de vegades li donava instruccions i Maria sovint el consultava en els assumptes més conflictius, però les

comunicacions, tant per terra com per mar, eren lentes i en el dia a dia la reina havia d'actuar i decidir.

Tenia uns consellers a qui consultar, però mai no va tenir una favorita o un favorit com va ser el cas de la seva mare, la reina Caterina, i del seu germà, el rei Joan. Maria tenia prou intel·ligència i discerniment per decidir i governar.

El consell de la reina estava integrat pel canceller, el camarlenc, el mestre racional, el regent la cancelleria, el majordom, dos advocats i tres cavallers. De vegades, hi havia també el governador o el batlle general del territori on es trobava.

Sovint va compartir la lloctinència amb el seu cunyat, el rei Joan de Navarra, el qual provocava un cert rebuig en les autoritats locals pel seu tarannà autoritari.

Quan viatjava, per les poblacions on passava, algunes persones acudien a demanar-li favors, malgrat que el lloctinent general fos el rei Joan. Es veu que Maria escoltava més la gent i complia les seves promeses. De vegades també acudien a ella gent de poblacions llunyanes.

Institucions territorials

Cada estat de la Corona d'Aragó tenia institucions pròpies i Corts. Maria havia de respectar les lleis i privilegis de cadascun. Havia de consultar i negociar amb les autoritats locals, però la seva justícia era la instància suprema.

Temes generals tractats

En la tesi he investigat els assumptes polítics relatius als estats de la Corona d'Aragó, però també alguns fets destacats d'Alfons per terres d'Itàlia, perquè sovint trobem Maria ajudant el seu espòs i enviant diners, vaixells i tropes per a les seves conquestes. Alfons li explicava, per carta,

les seves campanyes militars. Així mateix, he tractat les guerres entre Castella i Aragó.

M'he centrat especialment en els assumptes polítics del Principat de Catalunya, perquè la reina en va ser lloctinent general durant vint-i-cinc anys. Sempre va ser molt estimada per les autoritats barcelonines, els consellers, ja que era hàbil negociadora i bona governant. El Consell de Cent controlava la taula de canvi i els negocis de la ciutat. Per tant, la correspondència entre la reina i els consellers era abundant. La ciutat on va residir més temps, en conjunt, va ser Barcelona, malgrat que no era el lloc que més li agradava perquè trobava el clima humit.

Catalunya era l'estat més gran i ric de la Corona. El port de Barcelona era el més important i les seves drassanes les úniques que podien construir grans vaixells. Malgrat tot, l'economia estava en crisi i hi havia molts conflictes oberts: perill d'invasions des de França, pirateria, bandositats nobiliàries, conflictes dels remences i dels menestrals...

La reina Maria va presidir deu Corts catalanes, en les quals es van debatre tots els conflictes del Principat. Patia molt per conciliar els interessos dels tres estaments o braços i per aconseguir l'ajuda econòmica que havia d'enviar al rei. El braç militar era el més difícil de concordar, per l'orgull i la bel·licositat d'alguns nobles. En algun cas, Maria es va haver d'imposar per la força i no va dubtar a empresonar els senyors més rebels en les corts de 1436, pel conflicte que van crear i el seu rebuig a un edicte de pau i treva. A Mallorca va esclatar la revolta dels forans que va haver de ser pacificada. A Aragó, les bandositats van ser també freqüents i es van produir enfrontaments amb l'autoritat reial. Alfons va encarregar dues vegades a Maria la difícil tasca de destituir el justícia d'Aragó, l'autoritat més alta després del rei. València patia bandositats i pirateria, però amb menys intensitat.

Sobre els assumptes socials, he destacat aquells en els quals la reina actuava i jutjava amb contundència. Castigava la delinqüència, els crims, els maltractaments, la nigromància i la pederàstia, però s'apiadava dels presoners, dels pobres i de les viudes.

A Barcelona tenia audiència pública els dissabtes i qualsevol persona, per humil que fos, podia exposar la seva súplica i demanar justícia.

Es donaven casos de nenes raptades per dones que de ben segur les prostituïen, com el cas de la filla de 6 anys d'una dona pobra i viuda, o de jovenets desapareguts, fins i tot de la cort de la reina (en un dels casos hi va estar implicat el poeta Ausiàs March). Enviava ordres de cerca i captura per tots els seus regnes i també a Castella.

La reina era molt justa, insubornable. Desconfiava dels advocats perquè deia que feien allargar els plets per guanyar més diners. Es queixava al seu marit pel fet que, a canvi de diners, indultava alguns nobles que anaven a Nàpols, malgrat ser culpables de crims.

Era molt religiosa i protegia els ordes monàstics, però els exigia donar bon exemple i no va dubtar a intervenir amb rigor en casos extrems, fins i tot amb els oficials reials.

Era una dona audaç. A València, va expulsar uns frares trinitaris per mala vida, mitjançant una butlla papal. En el mateix lloc va fundar un monestir de monges clarisses de clausura, el de la Santa Trinitat, on va ser enterrada.

Vida quotidiana

He tractat alguns aspectes quotidians relacionats amb l'alimentació, el vestit, vitualles i objectes diversos. He tractat d'esbrinar la vida privada de la reina, la seva salut, la cort de donzelles i de servidors i els assumptes econòmics, entre d'altres qüestions. En el seu testament i l'inventari dels seus béns podem descobrir molts detalls de la seva cort i de les seves pertinences.

Maria va rebre per testament del seu pare un bon dot en casar-se (el ducat de Villena i les viles d'Aranda i Portillo, canviats després per 200.000 dobles d'or castellanés) i una pensió vitalícia de manteniment de 400.000 maravedisos que li havia de pagar el seu germà el rei Joan II de Castella. Però va tenir molts problemes per cobrar i va passar èpoques de penúria. Anys més tard va rebre les rendes de la Cambra de Saragossa de Sicília (Siracusa) i les rendes de les aljames de Borja i Magalló, entre d'altres.

La manca d'amor i l'abandó que va patir Maria per part del rei van condicionar la seva salut. Les seves malalties devien ser, en gran part, de tipus psicosomàtic i neurològic, produïdes pel seu sofriment. Sovint estava malalta i patia atacs que la deixaven com morta, però després es recuperava. Potser eren atacs de tipus epilèptic. Si bé estava delicada de salut, era molt forta d'esperit i tenia geni i una gran resistència davant les adversitats.

Caràcter i qualitats de Maria

Segons ha quedat ben palès en la documentació, Maria era una dona intel·ligent, hàbil, pacient, abnegada, generosa, fidel, íntegra, negociadora, pacificadora, justiciera, insubornable. Va ser una dona de molt caràcter, molt justa, i podia arribar a ser implacable. Els delinqüents li tenien molt respecte. Abans de les seves entrades a València, alguns malfactors s'amagaven o fugien, segons ha quedat documentat. En algun cas va fer fuetejar públicament les prostitutes que no van seguir les seves ordres o consells. Castigava exemplarment els crims comesos, encara que els inculpat fossin nobles.

Relacions de Maria amb el rei Alfons

El matrimoni de Maria i Alfons va ser un fracàs en el pla sentimental i familiar. L'amor que ella sentia pel seu marit no va ser correspost, malgrat que Alfons li tenia tota la confiança com a governant. Maria no va tenir fills (cal dir que tampoc van estar gaire temps junts). Alfons va tenir aventures amoroses i tres fills bastards: Ferran, Maria i Elionor. A tots els va reconèixer i a Ferran li va deixar en testament la Corona de Nàpols. La Corona d'Aragó i Sicília, les va deixar al seu germà Joan.

Maria va perdonar les infidelitats d'Alfons i va educar els fills d'aquest a la seva cort. Fins i tot, per donar un detall de la seva dedicació com a bona esposa, durant anys li va enviar camises fetes a mida, segons una

que guardava de model. Mantenia l'esperança que un dia Alfons tornaria.

El rei va marxar a Itàlia el 1420, quan feia cinc anys que estava casat. Els dos esposos no es van veure durant tres anys. Va tornar el 1423, però, obsessionat per aconseguir la Corona de Nàpols, va marxar el 1432 i ja no va tornar mai més. Durant aquests vint-i-sis anys d'absència no va fer cap visita als seus regnes hispans ni a la reina, ni tampoc va consentir que ella l'anés a veure. Maria l'enyorava i en les cartes li demanava que tornés. La reina sempre va ser l'esposa legítima, casta i fidel, però abandonada.

A Nàpols, Alfons, als últims anys de la seva vida, es va enamorar d'una noia jove i bella, Lucrecia d'Alagno, però no van tenir fills ni tampoc s'hi va poder casar. Lucrecia va demanar (1457), en persona, la dissolució del matrimoni al papa Calixt III, el valencià Alfons Borja que havia estat bisbe de València i conseller del rei. Aquest s'hi va negar i li va contestar que no volia anar a l'infern amb ells, i que li devia més a la reina Maria que a la seva pròpia mare. El rei va morir a Nàpols el 27 de juny de 1458. Ni tan sols va esmentar la seva esposa en el seu testament. Maria, en canvi, havia fet testament a Saragossa i l'instituïa hereu universal.

Maria i Alfons, dos pols oposats

El contrast entre la manera de viure del rei respecte a la reina és colpidor. El rei va viure amb luxe, va aconseguir riqueses, èxits militars i una gran fama d'home culte i magnànim. Va gaudir de l'amor quan va voler i va reconèixer tres fills il·legítics.

Mentrestant, la reina passà estretors econòmiques durant molts anys i sempre que podia enviava diners al seu marit. Patia pels conflictes familiars i per les guerres amb Castella. Intervenía posant pau entre els bàndols enfrontats. Portava una vida austera, discreta, sense festes, ni luxes, ni amants. La seva fama era de dona religiosa, prudent, casta i justa.

La mort de Maria

La reina va morir al palau reial de València el 4 de setembre de 1458, dos mesos més tard que el rei. En assabentar-se de la mort d'aquest, es va desmaiar i ja no es va recuperar. L'esperança de retrobar algun dia el seu marit s'havia esvaït per sempre i es va deixar morir. En el Dietari de la Generalitat de Catalunya es va recollir la notícia de la seva mort. L'escriptor Jaume çà Font va fer un dibuixet de la reina que ens demostra l'afecte que li tenien les autoritats de Barcelona. En canvi, en el registre de la mort del rei Alfons no en va fer cap.

La tomba de la reina

La tomba de la reina Maria es troba al monestir de la Santíssima Trinitat de València, fundat per ella. L'abadessa, la monja sor Sacramento i l'arxiver, mossèn Vicent Pons, als quals estic molt agraïda, van facilitar-me la consulta de l'arxiu i les fotografies inèdites de l'exhumació de les restes de la reina Maria després de la inundació del monestir produïda per la crescuda del riu Túria el 14 d'octubre de 1957. La tomba va ser oberta davant notari i les restes van ser netejades, vestides amb l'hàbit de les clarisses i tornades a sepultar. Gràcies al fet que la tomba tenia un accés amagat des de la sagristia, les restes de la reina s'han pogut conservar fins als nostres dies i no van poder ser destruïdes en les revoltes revolucionàries de segles passats. Les despulles d'Alfons, en canvi, enterrades primer a Nàpols i traslladades al monestir de Santa Maria de Poblet al segle XVII, per ordre de Pere d'Aragó, virrei de Nàpols i descendent de l'Infant Enric, germà d'Alfons, van desaparèixer en la destrucció que va patir el monestir al segle XIX. Actualment s'hi conserva una làpida, traduïda en aquesta investigació. Per error s'hi diu que la reina Maria també hi és enterrada, però no és així.

Conclusions

Maria va ser una governant excel·lent, reconeguda i respectada pels seus contemporanis, però va quedar relegada a l'ombra d'un marit intrèpid, exultant i victoriós que va triomfar en les riques terres italianes. La reina va defensar sempre la pau i va aturar les guerres entre Aragó i Castella quan va poder.

Va governar amb saviesa els territoris de la Corona d'Aragó i va aconseguir apaigavar els nombrosos i variats conflictes que sorgien. És molt simptomàtic el fet que quan va morir van esclatar guerres i revoltes pertot arreu.

Va seguir les ordres d'Alfons amb escrupolositat. El rei la va considerar sempre la seva lloctinent general i li va encarregar els assumptes més dificultosos fins als darrers dies de la seva vida, ja que confiava més en la capacitat i la diplomàcia de Maria que en les del seu germà Joan, malgrat que ella teòricament ja estava retirada de la política.

La reina va escoltar i ajudar tots aquells que hi van acudir, fent justícia amb imparcialitat i protegint els desvalguts i les dones.

Espero que la meua tesi serveixi per a descobrir i enaltir aquesta gran sobirana quasi oblidada.